

Taaldiagnose-ondersteunende methoden bij Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kleuters

SAMENVATTING

In dit artikel wordt verslag gedaan van een onderzoek betreffende de Nederlandse taalvaardigheid van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kinderen van 4;0 - 7;0 jaar. De onderzochte kinderen kwamen uit twee populaties: kinderen uit het regulier basisonderwijs (n=541) en kinderen met de diagnose taalontwikkelingsstoornis (TOS) uit een type speciaal basisonderwijs, het cluster-2 onderwijs (n = 47). De kinderen werden vergeleken middels de standaardscores van de *Schlichting Test voor Taalbegrip* en de *Schlichting Test voor Taalproductie-II*.

Twee methodes voor een slagboomtoetsing van wel of niet taalgestoord worden gepresenteerd. Als eerste de Grenstoetsing, een clinical marker om op grond van de test Pseudowoorden en de *Verhaalttest* van de *Schlichting Test voor Taalproductie-II* een sterke aanwijzing te krijgen of een kind wel of niet een taalstoornis heeft, of dat verder onderzoek nodig is. Als tweede worden gewogen taalbalansgemiddelden gegeven van vijf groepen meertalige kleuters, gebaseerd op thuistaal en schooltype. Een voorstel is om als criterium voor TOS bij meertaligen het gemiddelde van hun gewogen taalbalansgroep -1 SD toe te passen.

1 Inleiding

Het stellen van een taaldiagnose bij meertalige kinderen met een taalachterstand vormt een uitdaging voor de clinicus, zowel internationaal als in Nederland. De vraag voor de clinicus is dan altijd: heeft dit kind een - aangeboren - taalstoornis of taalzwakte, of heeft dit kind een taalachterstand door te weinig ervaring met herkomsttaal of landstaal, in ons geval het Nederlands, om die taal op een passend niveau te verwerven. Het onderscheid tussen deze twee groepen is van belang voor de aard van de behandeling. Bij kleuters in de leeftijd van 4;0 en 7;0 jaar is een juiste diagnose onder meer belangrijk bij de keuze voor het regulier onderwijs of het speciaal onderwijs. Het gevaar van onder- of overdiagnose is bij meertaligen reëel (Armon-Lotem, De Jong & Meir 2015). Het onderzoek naar meertalige kinderen in Nederland betreft in de meeste gevallen sequentieel meertaligen, namelijk kinderen wier eerste taalverwerving gericht is op de herkomsttaal- of talen en die (wat) later te maken krijgen met de landstaal.

Het stellen van een taaldiagnose bij meertalige kinderen met een taalachterstand vormt een uitdaging voor de clinicus, zowel internationaal als in Nederland

Bij het onderzoeken van een taalachterstand bij een eentalig Nederlands kind kan men diens taalvaardigheid toetsen aan de normen van leeftijdgenootjes en zo

op basis van geldende criteria komen tot een diagnose taalontwikkelingsstoornis (TOS). Voor een verantwoorde en complete diagnose taalontwikkelingsstoornis van het meertalige kind behoort diens taalvaardigheid in zowel de eerste als de tweede taal onderzocht te worden (Ebert & Kohnert, 2016; Julien, 2008; Singer & Gerrits, 2017). Dit is echter niet eenvoudig. Gebrek aan kennis bij de clinicus van de eerste taal van het meertalige kind, gebrek aan meetinstrumenten genormeerd voor de doelgroep en gebrek aan deskundige tolken leiden ertoe dat de diagnose van beide talen meestal niet volgens de regels van de kunst kan plaatsvinden.

Om meer licht te werpen op de taalvaardigheid van het Nederlands bij meertalige kleuters werd het project De Schlichting tests bij meertalige kinderen opgezet. De Schlichting tests, de *Schlichting Test voor Taalbegrip* en de *Schlichting Test voor Taalproductie-II*, werden genormeerd op Nederlandse eentalige kinderen van 1;9 - 7;3 jaar (Schlichting & Lutje Spelberg, 2012a/b). In het kader van het project de Schlichting tests bij meertalige kinderen werden alle zes tests afgenomen bij 732 meertalige kinderen in de leeftijd van 4;0 - 7;0 jaar. Van de 732 kinderen werden de twee grootste groepen, de groep van Turkse herkomst ($n = 257$) en de groep van Marokkaanse herkomst ($n = 294$) nader onderzocht. In 2015 en 2016 berichtten wij over deze twee taalgroepen met als resultaten de gemiddelde scores op de zes Schlichting tests (Schlichting, 2015, 2016). Een belangrijk resultaat was dat de drie leeftijdsgroepen (4-, 5- en 6-jarigen) binnen de meertalige groepen qua standaardscores niet significant verschilden. We zagen dus geen leeftijdseffect op de standaardscores. Wel werden significante verschillen gevonden tussen enerzijds de standaardscores van de twee meertalige groepen en anderzijds dezelfde leeftijdsgroep in de Nederlandse normpopulatie: de meertalige kinderen blijven achter ten opzichte van hun Nederlandse eentalige leeftijdgenootjes. Eveneens werden significante verschillen gevonden tussen de Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse groepen, ten voordele van de Marokkaans-Nederlandse kinderen. In Schlichting en Dekker (2018) werd voorts gerapporteerd over het onderzoek van meertalige kinderen met de diagnose taalontwikkelingsstoornis. Het betrof leerlingen in het cluster-2 onderwijs. Het cluster-2 onderwijs is onder meer bedoeld voor leerlingen met een communicatieve beperking bij wie sprake is van een spraaktaalstoornis (Siméa, www.simea.nl). In het vergelijkend onderzoek van de twee meertalige groepen in het regulier onderwijs met die uit het cluster-2 onderwijs bleek dat de regulier-onderwijskinderen significant hoger scoorden dan de cluster-2 kinderen, maar dat de verschillen minder groot bleken dan verwacht op grond van de verschillen tussen eentalige kinderen in het regulier en cluster-2 onderwijs.

Op grond van deze onderzoeksgegevens vroegen wij ons af: hoe kunnen wij dichter bij een juiste taaldiagnose bij deze groepen komen door gebruikmaking van de verkregen testcores van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kleuters. We kunnen uit de aard der zaak de scores van meertalige kinderen vergelijken met normgegevens van Nederlandse kinderen, maar wat zegt een (Nederlandse) standaardscore van bijvoorbeeld 75 over het niveau van het meertalige kind ten opzichte van zijn taalgeneeskundigen? Om de inschatting van een verantwoorde diagnose TOS te faciliteren stellen wij daarom twee methoden voor. De eerste is slagboomtoets: een korte testafname om vast te stellen of een kind uit deze taalgroepen een taalontwikkelingsstoornis heeft (Onderzoeksvraag 1). Hiervoor hebben wij de Grenstoetsing ontwikkeld: de afname van twee korte testonderdelen van de Schlichting tests als toetsing of we met een taalgestoord kind te maken hebben, ja of nee. In onderzoeksvraag 2 richten wij ons in eerste instantie op differentiaalscores voor de verschillende groepen binnen de meertalige groepen uitgaande van de taal/talen die thuis gesproken worden (taalbalansgroepen). We kijken daarmee specifiek naar de taalachtergrond van het kind en op basis daar-

van presenteren we bijpassende gemiddelde scores. Op grond van het onderzoek van Driessen (2000) en Driessen, Van der Slik en De Bot (2002) zouden we verwachten dat de thuistaal geen invloed heeft op het niveau van taalvaardigheid in het Nederlands. Wij onderzoeken deze kwestie opnieuw en onderscheiden drie typen gezinnen naar het aandeel van Nederlands in de gezinscommunicatie. De vraag die wij aangaande de taalachtergrond verder stellen is: gaat het kind naar een school met een relatief gering of juist zeer hoog percentage kinderen van migrantenherkomst, omdat kinderen in een school met minder allochtone kinderen wellicht qua Nederlands een rijkere taalomgeving ervaren dan kinderen op een school waar 80-100% allochtoon is. Voor het werken met de nieuwe gewogen gemiddelden van de taalbalansgroepen doen wij een voorstel voor de taaldiagnostische praktijk. Hieronder beschrijven we eerst de methode van onderzoek voor zover die voor de twee onderzoeksvragen gelijkelijk geldt en bespreken daarna de twee onderzoeksvragen, beide gevolgd door een discussie.

2 Methode

2.1 Testmateriaal

Als testmateriaal werd gebruikgemaakt van de *Schlichting Test voor Taalbegrip* en de *Schlichting Test voor Taalproductie-II* (Schlichting & Lutje Spelberg, 2012a/b).

De Test voor Taalbegrip onderzoekt het begrip voor zinnen in zeven secties met oplopende moeilijkheid en vraagt om niet-verbale responsen. De Test voor Taalproductie-II omvat twee tests die zuiver de actieve taalvaardigheid meten: de Test voor Woordontwikkeling en de Test voor Zinsontwikkeling die respectievelijk de actieve woordenschat en de productie van zinnen onderzoeken. Daarnaast omvat de Test voor Taalproductie de test Pseudowoorden die de fonologische verwerkingsvaardigheid meet door het na laten zeggen van nonsenswoorden (in het huidige onderzoek zijn de scores van alleen de nonsenswoorden gebruikt, de PsQ2), voorts de test Auditief Geheugen die het geheugen voor niet-samenhangende woordreeksen meet, en de Verhaaltst waarmee de narratieve vaardigheid wordt getoetst middels het navertellen van een verhaaltje bij plaatjes. De tests zijn genormeerd in Nederland en Vlaanderen. In het huidige onderzoek werden de Nederlandse normen gebruikt. De leeftijdsgroep van 4;0 - 7;0 jaar valt onder het genormeerde leeftijdsbereik van de tests. De resultaten worden uitgedrukt in standaardcores met een gemiddelde van 100 en een standaarddeviatie van 15. Voor meer gegevens over de tests, zie Schlichting & Lutje Spelberg 2012a/b en Schlichting 2015, 2016.

2.2 Dataverzameling en groepsresultaten

De proefpersonen van het regulier onderwijs zijn voor een groot deel gevonden in diverse landelijke regio's in zogenaamde zwarte scholen met 80 - 100% kinderen met een migrantenherkomst en een kleiner aantal grijze scholen met 10 - 30% kinderen met een migrantenherkomst. De proefpersonen met een taalontwikkelingsstoornis zijn gerekruteerd op acht verschillende cluster-2 scholen (Schlichting & Dekker, 2018). Van de meeste kinderen werd vastgelegd hoe de verhouding was in het gezin qua herkomsttaal versus gebruik van het Nederlands: hoofdzakelijk eigen taal, half om half eigen taal en Nederlands en hoofdzakelijk Nederlands. In Tabel 1 vindt u de gemiddelde groepsscores van de gehele groepen van Turkse en Marokkaanse herkomst, uit het regulier onderwijs zowel als uit het cluster-2 onderwijs (TOS) (gewijzigd overgenomen uit Schlichting & Dekker, 2018).

Tabel 1 Gemiddelde standaardscores (standaarddeviaties) op de Schlichting Tests van Turks-Nederlandse, Marokkaans-Nederlands groepen uit het regulier en het cluster-2 onderwijs

Groep	Aantallen	Gemiddelde standaardscores (SD) op de <i>Schlichting Test voor Taalbegrip</i> en de <i>Schlichting Test voor Taalproductie-II</i>						
		TBQ*	WQ	ZQ	TaalQ	PsQ2	VQ	AGQ
Turks Regulier	257	76.4 (13.1)	70.1 (13.1)	79.3 (10.8)	75.3 (10.8)	97.6 (14.4)	88.4 (15.6)	94.0 (15.0)
Turks Cluster 2	23	68.6 (8.0)	63.1 (9.2)	71.3 (3.1)	67.7 (5.8)	80.2 (14.7)	77.0 (9.4)	79.5 (13.4)
Marokkaans Regulier	294	80.3 (13.0)	77.8 (12.4)	85.9 (11.8)	81.3 (10.6)	97.3 (13.6)	89.1 (12.9)	93.7 (14.6)
Marokkaans Cluster 2	24	70.0 (8.8)	68.4 (9.1)	74.0 (6.0)	70.8 (6.7)	70.8 (8.9)	81.0 (11.2)	79,6 (14,9)

*TBQ=Taalbegripsquotiënt; WQ=Woordontwikkelingsquotiënt; ZQ=Zinsontwikkelingsquotiënt; TaalQ=gemiddelde van TBQ, WQ en ZQ; PsQ2=Pseudowoordenquotiënt2; VQ=Verhaaltstquotiënt; AGQ=Auditief Geheugenquotiënt

Internationaal wordt gezocht naar korte tests, clinical markers, die als instrument kunnen functioneren in de taaldiagnostiek om kinderen met een taalontwikkelingsstoornis te kunnen onderscheiden van kinderen die geen TOS hebben

3 Onderzoeksvraag 1: Grenstoetsing bij kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst

Zoals hierboven uiteengezet heeft de logopedist bij een vermoede taalachterstand van meertalige kinderen de opdracht onderscheid te maken tussen meertalige kinderen met een taalontwikkelingsstoornis of meertalige kinderen die een taalachterstand hebben om andere redenen, meestal omdat zij niet voldoende ervaring hebben met de betreffende taal. Internationaal wordt gezocht naar korte tests, clinical markers, die als instrument kunnen functioneren in de taaldiagnostiek om kinderen met een taalontwikkelingsstoornis te kunnen onderscheiden van kinderen die geen TOS hebben. Bij die korte diagnostische tests gaat het vaak om een nonsenswoordentest: een nonword repetition test (zie Chiat, 2015). Een zinnen-herhaalttest wordt ook vaak toegepast, en ook syntactische kenmerken die specifiek zouden zijn voor kinderen met een taalontwikkelingsstoornis worden geregeld onderzocht (De Jong, 2015).

We hebben onderzocht of het mogelijk was een of meer van de Schlichting tests in te zetten als methode om een versnelde toetsing uit te voeren en stellen voor: de Grenstoetsing. Het uitgangspunt van de Grenstoetsing is om te komen tot twee criteria: de ene is gebaseerd op een sensitiviteit van 95% (een kans van 5% om een kind met een taalontwikkelingsstoornis niet als zodanig te herkennen); de andere op een specificiteit van 95% (5% kans op een fout van de tegengestelde soort).

De twee criteria leiden ertoe dat kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst een van drie classificaties kunnen krijgen:

- kinderen die zeer waarschijnlijk een taalontwikkelingsstoornis hebben;
- kinderen die zeer waarschijnlijk geen taalontwikkelingsstoornis hebben;
- kinderen bij wie verder onderzoek noodzakelijk is om hun algehele Nederlandse taalvaardigheid vast te stellen.

3.1 Participanten

Voor de totstandkoming van de Grenstoetsing werden meertalige kinderen uit het regulier onderwijs en het cluster-2 onderwijs in de analyse betrokken: de aantallen voor kinderen van Turkse herkomst zijn achtereenvolgens 259 en 23 en voor kinderen van Marokkaanse herkomst 295 en 24 (zie Tabel 1 en Schlichting & Dekker, 2018).

3.2 Analyse

Middels discriminantanalyse en logistische regressie werd vastgesteld welke testonderdelen het meest in aanmerking komen om kinderen met een taalontwikkelingsstoornis versneld te ontdekken of juist uit te sluiten. In deze analysefase is het hebben van een taalontwikkelingsstoornis gedefinieerd als vallend onder het cluster-2 onderwijs. Uit de analyses kwam naar voren dat de gunstigste mogelijkheid wordt geboden door een gewogen combinatie van de test Pseudowoorden (scoring zonder Nederlandse woorden: PsQ2) in combinatie met de Verhaalttest: de Combiscore. Deze is de som van de standaardscore voor Pseudowoorden PsQ2, en de helft van de standaardscore voor de Verhaalttest. De Combiscore levert een getal tussen 82.5 ($55 + \frac{1}{2} \times 55$) en 217.5 ($145 + \frac{1}{2} \times 145$) op.

De Grenstoetsing geeft de grenzen of cut-offs aan tussen drie groepen: kinderen met een taalontwikkelingsstoornis, kinderen die geen taalontwikkelingsstoornis hebben en een tussenliggende groep waarbij verder onderzoek nodig is om hun taalvaardigheid in kaart te brengen

3.3 Resultaat onderzoeksvraag 1

De Grenstoetsing geeft de grenzen of cut-offs aan tussen drie groepen: kinderen met een taalontwikkelingsstoornis, kinderen die geen taalontwikkelingsstoornis hebben en een tussenliggende groep waarbij verder onderzoek nodig is om hun taalvaardigheid in kaart te brengen. De cut-offs liggen verschillend voor kinderen van Turkse en Marokkaanse herkomst.

Voor de Turkse kinderen geldt: als zij een Combiscore hebben van 113.5 of lager concluderen we dat zij zeer waarschijnlijk een taalstoornis hebben en dus behoren tot de 7% TOS-kinderen. Bij de Turkse kinderen met een Combiscore van score 139.5 of hoger veronderstellen wij dat zij zeer waarschijnlijk geen taalstoornis hebben. Bij Turkse kinderen met een Combiscore tussen 114 en 139, inclusief, is verder onderzoek gewenst. Dit is 45% van de Turkse kinderen (zie Tabel 2).

Voor de Marokkaanse kinderen geldt: als zij een Combiscore hebben van 115.5 of lager, concluderen we dat zij zeer waarschijnlijk een taalstoornis hebben en dus behoren tot de 7% TOS-kinderen. Bij de Marokkaanse kinderen met een Combiscore van 124.5 of hoger gaan we ervan uit dat zij zeer waarschijnlijk geen taalstoornis hebben. Bij de Marokkaanse kinderen met een Combiscore tussen de 116 - 124 is verder onderzoek gewenst. Dat is een relatief kleine groep: 9% (zie Tabel 2).

Samengevat is dit terug vinden in Tabel 2. Daarin staan tevens de sensitiviteits- en specificiteitscijfers. Hieruit blijkt dat deze gunstiger uitvallen voor de Marokkaanse groep dan voor de Turkse groep.

Tabel 2 **Combiscores en grensscores bij Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse kleuters; nog te onderzoeken gebieden; percentages nog te onderzoeken kinderen per taalgroep**

Taalgroep	Combiscores: hele standaardscore PsQ2 + halve standaardscore Verhaalttest	Sensitiviteit Specificiteit	Grenzen: (nog te onderzoeken tussen)	Percentage nog te onderzoeken kinderen
Turks-Nederlands	113.5 of lager: TOS	35% 95%	114.0 ≤ - ≤ 139.0	45%
	139.5 of hoger: geen TOS	96% 51%		
Marokkaans-Nederlands	115.0 of lager: TOS	67% 96%	115.5 ≤ - ≤ 124.0	9%
	124.5 of hoger: geen TOS	96% 88%		

In Tabel 3 ziet u de testresultaten van een aantal willekeurig gekozen kinderen uit het cluster-2 onderwijs van beide taalgroepen en daarbij hun Combiscores en de uitslag van de Grenstoetsing: 'ja' betekent TOS, 'nee' betekent geen TOS, '?' betekent verder onderzoek gewenst. In de kolom TaalbalansQ is de taalachtergrond van de kinderen vastgelegd: van Hoofdzakelijk Turks/Marokkaans tot Half Turks/Marokkaans-Half Nederlands tot Hoofdzakelijk Nederlands en in de meest rechtse kolom de Uitslag TaalQ-1 SD. Deze gegevens zijn van belang voor Onderzoeksvraag 2.

Tabel 3 **Kinderen van Turkse en Marokkaanse herkomst uit cluster-2 school: taalbalansgroep: hoofdzakelijk herkomsttaal, half om half herkomsttaal, hoofdzakelijk Nederlands leeftijd in maanden; standaard-scores inclusief TaalQ; Combiscore; Uitslag Grenstoetsing; Uitslag taalbalansscore -1 SD**

Geslacht en nummer	Taalbalans-groep	Leeftijd in maanden	TBQ	WQ	ZQ	Taal Q	PsQ2	VQ	AGQ	Combi score	Uitslag Grens Toetsing*	TaalbalansQ -1 SD**
Turks												
m T1	half T half N	60	59	55	72	62.0	88	66	80	121.0	2	Ja
j T2	hoofdz T	85	72	59	69	66.7	82	92	80	128.0	2	nee
j T3	hoofz N	72	72	69	73	71.3	97	92	89	143.0	3	nee
Marokkaans												
j M1	half M half N	75	67	61	69	65.7	68	70	96	103.0	1	Ja
j M2	hoofdz N	49	66	55	69	63.3	80	79	91	119.5	2	Ja
m M3	half M half N	70	74	74	71	73.0	71	83	74	112.5	1	Ja

* Codes bij Uitslag Grenstoetsing: 1= taalstoornis; 2=verder onderzoek; 3=geen taalstoornis

** Codes bij Uitslag TaalQ-1 SD: ja=taalstoornis nee=geen taalstoornis

De test Pseudowoorden en de Verhaalttest zijn minder specifiek talig en meer taalonafhankelijk dan taalvaardigheidstests in het algemeen. Dat is ook de reden dat ze bij meer talige kinderen een achterstand kunnen laten zien

3.4 Discussie onderzoeksvraag 1

De Grenstoetsing is ontwikkeld om een snelle inschatting mogelijk te maken van taalstoornissen bij kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst. De Grenstoetsing bestaat uit de combinatie van twee tests: de nonword repetition test Pseudowoorden en de Verhaalttest. Deze uitkomst van de analyse strookt met gegevens uit de literatuur: TOS-kinderen vallen uit op beide types test (zie nonword repetition: Coady & Evans, 2008; Boerma, Chiat, Leseman, Timmermeister, Wijnen & Blom (2015); narratieve tests: Leonard, 2000, 85; Boerma, Leseman, Timmermeister, Wijnen & Blom (2016)).

De Grenstoetsing pretendeert te kunnen inschatten of een kind een taalstoornis heeft, ja of nee. Die taalstoornis zou zich dan in de Nederlandse taalvaardigheid manifesteren zoals aangetoond in de scores op de taalvaardigheidstests Taalbegrip, Woordontwikkeling en Zinsontwikkeling. Tevens zou daarmee vermoed worden dat het kind in de eigen taal ook problemen heeft met de taalverwerving. Hiervoor is echter geen evidentie in dit onderzoek: de eigen taal is bij de proefpersonen niet onderzocht. De test Pseudowoorden en de Verhaalttest zijn minder specifiek talig en meer taal-onafhankelijk dan taalvaardigheidstests in het algemeen. Dat is ook de reden dat ze bij meertalige kinderen een achterstand kunnen laten zien. De test Pseudowoorden test het fonologisch werkgeheugen op basis van kenmerken van het Nederlands van Nederland en Vlaanderen. De aanbidding van de gebruikte nonsenswoorden van de items wordt voorbereid door het nazeggen van een Nederlands bestaand woord of zinnetje met hetzelfde intonatiepatroon als het nonsenswoord waardoor de bias van de herkomststaat mogelijk vermindert. Deze priming wordt niet toegepast in andere non-word repetitietests. Een kenmerkend resultaat van de test Pseudowoorden is dan ook dat de groepsgemiddelden van de meertalige kinderen uit het regulier onderwijs niet significant verschillen van die van de Nederlandstalige kinderen: 98.4 tegenover 97.6 voor de Turkse kinderen en 97.3 voor de Marokkaanse kinderen (zie Tabel 1). De test lijkt daarmee inderdaad tot op zekere hoogte herkomststaat-onafhankelijk. De scores van de Verhaalttest liggen bij de meertalige groepen significant en aanzienlijk lager dan die bij de Nederlandse kinderen wier groepsgemiddelde 99.6 is tegenover 88.4 voor de Turkse groep en 89.1 voor de Marokkaanse groep; de verschillen met Taalbegrip en Woordontwikkeling en bij de Turkse groep ook met Zinsontwikkeling zijn echter veel groter. Bij de kleuters van Turkse herkomst geeft de Grenstoetsing een uitslag TOS ja of nee bij 54.8% van de kinderen; 45.2% behoeft dus nog verder onderzoek alvorens een conclusie getrokken kan worden. De reden voor dit relatief hoge percentage verder te onderzoeken kinderen is vermoedelijk dat Turkse cluster-2 kinderen met een gemiddelde groepsscore van PsQ2 80.2 relatief goed zijn in het nazeggen van de Pseudowoorden (vergelijk met PsQ2 70.8 in de Marokkaanse cluster-2 groep). Dit heeft mogelijk te maken met de taaleigenschappen van het Turks, een agglutinerende taal waarin bijvoorbeeld veel achtervoegsels worden gebruikt om de betekenis te specificeren. Dit kan met zich meebrengen dat kinderen leren om heel precies te luisteren en daardoor hoger scoren op de test Pseudowoorden. Tegen deze verklaring pleit dat de gemiddelde PsQ-2 score in de reguliere Turkse groep met 97.6 niet veel hoger is dan die in de Marokkaanse groep (PsQ-2 97.3). De hoge PsQ2 cluster-2 scores kunnen wellicht samenhangen met het feit dat Turkse kinderen ten onrechte met de diagnose TOS in het cluster-2 onderwijs zijn geplaatst. De groep kinderen die gelijk aan of onder de lage cut-off Combiscore zitten, bevinden zich 'in de gevarezone'. Dat wil zeggen dat er qua taalontwikkeling iets aan de hand lijkt te zijn.

Wanneer de uitslag van de Grenstoetsing om verder onderzoek vraagt, kan dat be-

staan uit de overige tests van de Schlichting Tests: Taalbegrip, Woordontwikkeling, Zinsontwikkeling en Auditief Geheugen. De standaardscores van de Schlichting Tests kunnen vervolgens vergeleken worden met de gemiddelde standaardscores bij twee Turks-Nederlandse of drie Marokkaans-Nederlandse groepen van Turkse herkomst (zie onderzoeksvraag 2). Ook andere tests van (Nederlandse) taalvaardigheid kunnen bij het verdere onderzoek een plaats hebben.

4 Onderzoeksvraag 2: Invloed van thuistaal en schoolse achtergrond

4.1 Vergelijking taalbalansgroepen en schoolse achtergrond

Bij deze vraag willen we komen tot onderzoeksgegevens die een leidraad kunnen zijn in de klinische praktijk van de taaldiagnostiek van kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst. Dit doen we door de thuistaalsituatie en schoolachtergrond mee te nemen bij de gemiddelde groepsscores van een aantal differentiaalgroepen. Bij de dataverzameling werd bij een merendeel van de onderzochte kinderen navraag gedaan naar de thuistaalsituatie. Meertalige gezinnen lopen uiteen in het gebruik van de eigen taal tegenover het Nederlands.

Drie thuistaalgroepen worden onderscheiden: Turks/Marokkaanse gezinnen waar thuis hoofdzakelijk de herkomsttaal wordt gesproken, gezinnen waar half Turks/Marokkaans, half Nederlands wordt gesproken en gezinnen waar hoofdzakelijk Nederlands wordt gesproken.

Behalve in de thuistaalsituatie maken we onderscheid tussen kinderen die naar school gaan op zogenaamde zwarte scholen, in het huidige onderzoek gedefinieerd als scholen waar 80 -100% van de leerlingen een migrantenherkomst heeft en kinderen van scholen waar 10 - 30% een migrantenherkomst heeft.

4.2 Resultaten onderzoeksvraag 2

Van vijf taalbalansgroepen werden de gemiddelde standaardscores berekend (in de Turkse groep Hoofdzakelijk Nederlands waren te weinig kinderen (n = 12) om de resultaten van hen zinvol te presenteren).

De gemiddelde gewogen standaardscores van de taalbalansgroep Hoofdzakelijk Turks liggen significant lager dan die van de taalgroep waar half Turks/half Nederlands wordt gesproken op de volgende tests: TB, WO, ZO, VH en op TaalQ. De verschillen zijn hier aanzienlijk. Op TaalQ is er ruim acht punten verschil tussen de twee groepen van Turkse herkomst. De gemiddelde gewogen standaardscores van de taalbalansgroep Hoofdzakelijk Marokkaans liggen significant lager dan die van de taalgroep waar half Marokkaans/half Nederlands wordt gesproken op de volgende tests: TB, WO, ZO, AG. Met name bij Woordontwikkeling zijn de verschillen groot, ruim tien punten. Ook bij TaalQ zijn de verschillen aanzienlijk en statistisch significant, ruim zeven punten.

De gemiddelde gewogen standaardscores van de Taalgroep half Marokkaans/half Nederlands verschillen significant van de gemiddelde gewogen standaardscores in de gezinnen waar hoofdzakelijk Nederlands wordt gesproken op de volgende tests: ZO, PW, AG. Zij verschillen niet significant op TaalQ. Het grootste verschil vinden we tussen deze twee groepen op de test Auditief Geheugen.

De Marokkaanse kinderen in de dataverzameling zijn veel vaker afkomstig van zwarte scholen dan van grijze scholen. Bij de Turkse proefpersonen waren de groepen bijna evenwichtig verdeeld (Schlichting, 2015, 2016). De gemiddelde groepsscores

van de kinderen van de zogenoemde zwarte scholen lagen significant lager dan op de zogenoemde grijze scholen op de volgende tests: WO, ZO en VH en ook op TaalQ, maar niet op Taalbegrip, Pseudowoorden en Auditief Geheugen. Behalve de meertaligheid spelen ook de sociaal-economische achtergrond en het opleidingsniveau van de ouders mee. Uit een grootschalig onderzoek blijkt dat leerlingen op scholen met meer dan 50% migrantenkinderen met laag-opgeleide ouders slechter presteren op taalvaardigheid dan kinderen op scholen met veel kinderen uit autochtone hogere milieus (Driessen, 2002).

Voor de praktische toepassing van de onderzoeksgegevens hebben wij binnen de vijf taalbalansgroepen een weging toegepast op basis van de resultaten van zwarte en grijze scholen. Dit omdat we zodoende in één groepsgemiddelde per taalbalansgroep de gevonden informatie konden samenbrengen. Deze calculatie heeft geresulteerd in gewogen gemiddelde groepscores van de vijf taalbalansgroepen. De gewogen gemiddeldes van de twee Turkse en de drie Marokkaanse groepen van de zes tests met standaarddeviatie worden gegeven in Tabel 4. Daarbij vindt u telkens ook de gemiddelde score - (min) 1 standaarddeviatie.

Tabel 4 Gewogen gemiddelde standaardcores, standaarddeviaties en gemiddelde standaardcores -1 SD op de Schlichting Tests van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse taalbalansgroepen uit het regulier onderwijs

Taalgroep	Aantallen	Zinsbegrip	Gemiddelde standaardcores (SD) op de Schlichting Test voor Taalproductie-II					
			TBQ*	WQ	ZQ	TaalQ	PsW2	VQ
Turks Hoofdzakelijk Herkomsttaal	123	71.3 (10.3) -1 SD 61.0	64.9 (10.0) -1 SD 55.0	75.3 (7.6) -1 SD 67.7	70.5 (7.5) -1 SD 62.8	95.3 (13.9) -1 SD 81.4	79.2 (12.7) -1 SD 66.5	91.8 (13.8) -1 SD 78.0
Turks Half Herkomsttaal Half Nederlands	70	80.5 (15.9) -1 SD 64.6	74.7 (15.7) -1 SD 59.0	82.1 (13.8) -1 SD 68.3	79.1 (13.5) -1 SD 65.6	96.2 (13.4) -1 SD 82.8	91.7 (14.7) -1 SD 77.0	94.5 (15.8) -1 SD 78.7
Marokkaans Hoofdzakelijk Herkomsttaal	85	76.8 (13.4) -1 SD 63.4	73.2 (13.8) -1 SD 59.4	82.2 (11.8) -1 SD 70.4	77.4 (11.0) -1 SD 66.4	92.6 (12.9) -1 SD 79.7	94.0 (14.3) -1 SD 79.7	91.7 (13.3) -1 SD 78.4
Marokkaans Half Herkomsttaal Half Nederlands	92	81.8 (13.1) -1 SD 68.7	83.5 (11.0) -1 SD 72.5	88.7 (11.3) -1 SD 77.4	84.7 (11.8) -1 SD 72.8	93.1 (12.5) -1 SD 80.6	90.3 (12.0) -1 SD 78.3	95,1 (13,0) -1 SD 82,1
Marokkaans Hoofdzakelijk Nederlands	31	79.1 (13.3) -1 SD 65.8	83.9 (8.6) -1 SD 75.3	93.9 (14.1) -1 SD 79.8	85.6 (9.4) -1 SD 76.2	99.4 (12.5) -1 SD 86.9	94.0 (10.3) -1 SD 83.7	101,5 (13,7) -1 SD 87,8

* TBQ=Taalbegripsquotiënt, WQ=Woordontwikkelingsquotiënt, ZQ=Zinsontwikkelingsquotiënt, PsW2=Pseudowoordenquotiënt, VQ=Verhaalttestquotiënt, AGQ=Auditief Geheugenquotiënt

** Gewogen scores op basis van de schooltypes: 80-100% migrantenherkomst en 10-30% migrantenherkomst

4.3 Discussie onderzoeksvraag 2

De scores van vijf taalbalansgroepen, gewogen naar schooltype zwart/grijs, werden vergeleken: twee Turkse groepen waar hoofdzakelijk herkomsttaal of half om half

Turks en Nederlands werd gesproken en drie Marokkaanse taalbalansgroepen: een groep waar hoofdzakelijk Marokkaans werd gesproken, een groep waar half om half herkomsttaal en Nederlands werd gesproken en de groep met hoofdzakelijk Nederlands. De verschillen tussen de twee gewogen Turkse groepen zijn significant en aanzienlijk. Bij de Marokkaanse herkomstgroep waren de verschillen tussen hoofdzakelijk herkomsttaal en half om half herkomsttaal en Nederlands eveneens significant. Een opvallend resultaat is dat de kinderen van Turkse herkomst die thuis hoofdzakelijk Turks spreken het laagst scoren van de vijf taalbalansgroepen. De derde gewogen taalbalansgroep van Marokkaanse herkomst, waar hoofdzakelijk Nederlands werd gesproken, verschilde op drie van de tests, Zinsontwikkeling, Pseudowoorden en Auditief Geheugen, significant met de taalvaardigheid van de gezinnen waar half Marokkaans, Nederlands werd gesproken. Hiervoor hebben wij geen passende verklaring kunnen vinden. Wellicht is de wijze van toewijzing naar de thuistaal half Marokkaans, half Nederlands of de thuistaal hoofdzakelijk Nederlands niet precies genoeg geweest.

Het resultaat dat het spreken van het Nederlands in het gezin veel invloed heeft op het Nederlandse taalvaardigheidsniveau is in tegenstelling tot de bevindingen van het omvangrijke Prima-cohortonderzoek dat aantoonde dat allochtone kinderen die thuis vaker Nederlands spreken niet beter scoren op taalvaardigheidstoetsen dan allochtone kinderen die thuis geen Nederlands spreken (Driessen, 2000). Dit onderzoek betrof echter kinderen van 7-8 jaar en 9-10 jaar, terwijl het huidige onderzoek kinderen van 4-7 jaar betreft. Ook verschilden de wijzen van meten van de taalvaardigheid van de kinderen en de categorieën van de communicatie in de gezinnen.

Het resultaat dat het spreken van het Nederlands in het gezin veel invloed heeft op het Nederlandse taalvaardigheidsniveau is in tegenstelling tot de bevindingen van het omvangrijke Prima-cohortonderzoek

4.4 Gewogen taalbalansgroepsgemiddelden - 1 SD

De gewogen standaardcores zoals gegeven in Tabel 4 kunnen een basis vormen bij de slagboombeslissing TOS of geen TOS. Deze standaardcores zijn nadrukkelijk geen normen maar zijn gebaseerd op groepen van 31 (Marokkaans Hoofdzakelijk Nederlands) 23 (Hoofdzakelijk Turks) kinderen. Het ligt voor de hand dat een onderzocht kind van Turkse of Marokkaanse herkomst beter met zijn taalgenootjes uit een vergelijkbare thuistaal- en schoolsituatie vergeleken kan worden dan met de standaardcores van eentalige Nederlandse kinderen. Om die reden zouden de gevonden gewogen taalbalansgemiddelden een basis kunnen vormen voor de diagnose taalontwikkelingsstoornissen bij deze meertalige groepen. In Tabel 4 zijn naast de gewogen gemiddelden ook de standaarddeviaties opgenomen en de gewogen gemiddelde score (M) - 1 SD.

Een diagnose TOS wordt internationaal vaak gesteld middels de afwijking van de gemiddelde score van leeftijdgenootjes. In de internationale literatuur worden erse criteria aangehouden voor de diagnose TOS. Die criteria verschillen van één tot twee standaarddeviaties onder het gemiddelde (Thordardottir, 2015). Veel onderzoekers volgen Tomblin, Records, Buckwalter en Zhang (1996) met een criterium van 1.3 SD onder het gemiddelde (hetgeen neerkomt op een standaardcore van 80 in het huidige onderzoek).

Als criterium voor de kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst zouden we als experiment willen voorstellen om uit te gaan van één SD onder het gemiddelde

van de TaalbalansQ van de betreffende gewogen taalbalansgroep: TaalbalansQ -1 SD. Eén standaarddeviatie onder het groepsgemiddelde lijkt acceptabel om de volgende redenen. We hebben te maken met een risicogroep wat betreft de zelfredzaamheid in de Nederlandse maatschappij; het volgen van het onderwijs bij sequentiële tweetaaligheid is op zich al een uitdaging. De input van of blootstelling aan het Nederlands ligt over het algemeen lager in deze meertalige groepen dan in eentalige Nederlandse gezinnen hetgeen pleit voor eerder en meer taalhulp in enigerlei vorm. Ook kunnen we stellen dat de taalbalansgroep al gespecificeerd is door de taalsituatie te nemen als uitgangspunt. We vergelijken kinderen daarmee namelijk talig met andere kinderen die min of meer in dezelfde thuistaalsituatie verkeren. Dat betekent dat we dichter bij een betekenisvolle score zullen zijn dan wanneer we de hele groep en bepaalde herkomst vergelijken.

Als criterium voor de kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst zouden we als experiment willen voorstellen om uit te gaan van één SD onder het gemiddelde van de TaalQ van de betreffende gewogen taalbalansgroep

De reden dat wij de TaalbalansQ's als uitgangspunt nemen en niet de drie taalvaardigheidstests naast elkaar is dat we dan één taalvaardigheidsscore hebben die betrouwbaarder is bij deze laagscorende groepen dan die van de drie groepen apart. Opgemerkt moet worden dat het woordbegrip geen deel uitmaakt van deze taalvaardigheidsscore.

Ter illustratie vindt u in Tabel 3 in de meest rechtse kolom bij de zes kinderen van cluster-2 een aanduiding of zij volgens het criterium TaalbalansQ -1 SD als taalgestoord aangemerkt worden. We zien in die tabel dat Grenstoetsing en TaalbalansQ -1 SD in drie van de zes gevallen tot eenzelfde uitslag komen. Bij de overige gevallen geeft de Grenstoetsing aan dat verder onderzoek vereist is. De TaalbalansQ **-1SD**, die altijd een uitslag levert, geeft hier verschillende uitslagen.

5 Algemene conclusie

In dit artikel worden twee methoden voorgesteld die tot een diagnose taalgestoord versus niet-taalgestoord kunnen leiden bij kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst. De Grenstoetsing werkt als clinical marker met twee korte tests die deel uitmaken van de *Schlichting Test voor Taalproductie-II*. Deze toetsing resulteert in een slagboomuitslag TOS/geen TOS voor de meeste kleuters van Marokkaanse herkomst. Bij de kinderen van Turkse herkomst geldt dat voor ongeveer de helft. Een voordeel van de Grenstoetsing is dat deze toegepast kan worden als er geen informatie is over de thuistaalsituatie. De tweede methode gaat uit van gewogen taalbalansgroepsscores waarbij de thuistaalsituatie qua hoeveelheid Nederlands gewogen wordt met de mate waarin de schoolgenoten van de proefpersonen eveneens een migrantenachtergrond hebben. Voor de Grenstoetsing behoeven in eerste instantie alleen de tests Pseudowoorden en de Verhaaltstest afgenomen te worden. Voor de toetsing Gewogen TaalbalansQ -1 SD moeten de drie taalvaardigheidstests afgenomen worden: Taalbegrip, Woordontwikkeling en Zinsontwikkeling. De uitslag van beide methoden zal waarschijnlijk in veel gevallen dezelfde diagnose, TOS of geen TOS, uitwijzen. Dit kan als een bijdrage aan de validiteit van beide methoden beschouwd worden. Verder onderzoek is nodig om deze twee methoden te onderbouwen.

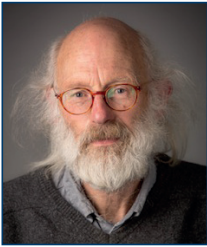
GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Armon-Lotem, S., Jong, J. de & Meir, N. (2015). Introduction. In S. Armon-Lotem, J. de Jong & N. Meir (eds.), *Methods for assessing multilingual children: Disentangling bilingualism from language impairment* (p. 1). Bristol: Multilingual Matters.
- Boerma, T., Leseman, P., Timmermeister, M., Wijnen, F. & Blom, E. (2016). Narrative abilities of monolingual and bilingual children with and without language impairment: implications for clinical practice. *International Journal of Communications Disorders*, 51, 6, 626-638.
- Boerma, T., Chiat, S., Leseman, P., Timmermeister, M., Wijnen, F. & Blom, E. (2015). A Quasi-Universal Nonword Repetition Task as a Diagnostic Tool for Bilingual Children Learning Dutch as a Second Language. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, December, 58, 1747-1760.
- Chiat, S. (2015). Non-word repetition. In S. Armon-Lotem, J. de Jong & N. Meir (eds.), *Methods for assessing multilingual children: Disentangling bilingualism from language impairment* (pp. 125-150). Bristol: Multilingual Matters.
- Coady, J.A. & Evans, J.L. (2008). Uses and interpretations of non-word repetition tasks in children with and without specific language impairments (SLI). *International Journal of Communications Disorders*, 43, 1, 1-40.
- Driessen, G. (2000). Invloed van 'thuisstaal' op taalprestaties is gering. *Didaktief & School*, jrg. 4, 20-21.
- Driessen, G., Slik, F. van der & De Bot, K. (2002). Home language and language proficiency: A large-scale longitudinal study in Dutch primary schools. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 23(3), 175-194.
- Ebert, K.D. & Kohnert, K. (2016). Language learning impairment in sequential bilingual children. *Language Teaching*, 49, 301-338.
- Jong, J. de (2015). In S. Armon-Lotem, J. de Jong & N. Meir (red.), Non-word repetition. *Methods for assessing multilingual children: Disentangling bilingualism from language impairment* (pp. 25-37). Bristol: Multilingual Matters.
- Julien, M. (2008). *Taalstoornissen bij meertalige kinderen: Diagnose en behandeling*. Amsterdam: Harcourt.
- Leonard, L.B. (2000). *Children with Specific Language Impairment*. Cambridge: The MIT Press.
- Schlichting, L. (2015/2016). De taalvaardigheid in het Nederlands van kleuters van Turkse en Marokkaanse herkomst. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 2015, 6, 239-250/*Nederlands tijdschrift voor Logopedie*, 1-2, 20-27/www.LiesbethSchlichting.nl
- Schlichting, L. & Dekker, P. (2018). Meertalige kinderen met en zonder TOS. *Nederlands tijdschrift voor Logopedie*, 2 (geaccepteerd).
- Schlichting, L. & Lutje Spelberg, H.C. (2012a). *Schlichting Test voor Taalbegrip voor Nederland en Vlaanderen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Schlichting, L. & Lutje Spelberg, H.C. (2012b). *Schlichting Test voor Taalproductie-II voor Nederland en Vlaanderen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Siméa <http://www.simea.nl/dossiers/passend-onderwijs>
- Singer, I. & Gerrits, E. (2017). Taalinput en Taalontwikkelingsstoornissen. In E. Gerrits, M. Beers, G. Bruinsma & I. Singer, (red.), *Handboek Taalontwikkelingsstoornissen* (pp. 32-33). Bussum: Coutinho.
- Thordardottir, E. (2015). Proposed Diagnostic Procedures for Use in bilingual and Cross-Linguistic Contexts. In S. Armon-Lotem, J. de Jong & N. Meir (eds.), *Methods for assessing multilingual children: Disentangling bilingualism from language impairment* (pp. 331-358). Bristol: Multilingual Matters.
- Tomblin, J.B., Records, N.L., Buckwalter, P. & Zhang, X. (1996). A System for the Diagnosis of Specific Language Impairment in Kindergarten Children. *Journal of speech, language, and hearing research*, 40 (6), 1245-1260.

OVER DE AUTEURS

Liesbeth Schlichting is lerares Engels (MO/A) en orthopedagoog. Zij houdt zich als onafhankelijk onderzoeker bezig met de ontwikkeling van taaltests en taaltherapiemethoden.
E-mail: [L. Schlichting@inter.nl.net](mailto:L.Schlichting@inter.nl.net)

Peter Dekker is statisticus bij de afdeling Experimentele en Toegepaste Psychologie aan de Vrije Universiteit.